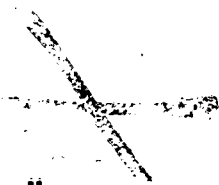

1924c

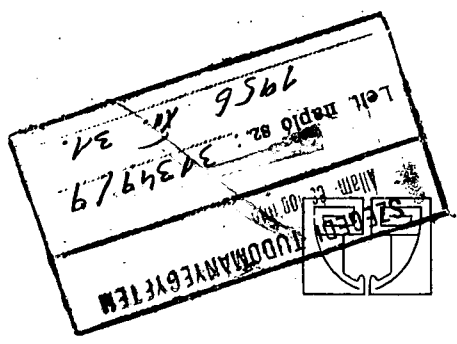

BEVEGŐTERÜLET NEMZETKÖZI JCGI HELYZETE

IRTA

BUZA LÁSZLÓ

JOGAKADÉMIAI TANÁR SÁROSPATAKON

BUDAPEST, 1910

POLITZER ZSIGMOND ÉS FIA BIZOMÁNYA

IV., KECSKEMÉTI-UTCA 4.

Ara 60 fillér.

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Állam- és Jogtudományi Kar Könyvtára
Leltári szám: 87520/13
2004 JÜN. 28

~~SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Állam- és Jogtudományi Kar
10560/9~~

Nyomtatták Dani és Fischer a ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

A levegőterület nemzetközi jogi helyzete.

A technika újabb vívmányai, nevezetesen a drótnélküli távirás és a kormányozható léghajó előtérbe tolják a levegőréteg jogi helyzetének a kérdését. Kiterjed-e a területi fenségjog az állam szárazföldi territoriuma felett lévő levegőrétegre, vagy pedig a levegő szabad, éppen úgy, mint a nyílt tenger s az alantfekvő államot legfeljebb azok a jogok illetik meg erre a levegőoszlopra nézve, amelyek fenmaradása, polgárai személy- és vagyónbiztonságának a megvédése érdekében megkívántatnak: ez a nemzetközi jognak nagyon érdekes és actualis kérdése. Fauchille-nek „Le domaine aérien et le régime juridique des aérostats“ című értekezése, amely a „Revue générale de droit international public“ 1901. évi folyamában¹ jelent meg, volt az első és alapvető munka, amely erre a kérdésre irányította a figyelmet. Újabb időben nagyon sok dolgozat jelent meg részint önállóan, részint különböző jogi szaklapok hasábjain, amely ezt a kérdést és a radiotelegráf, vagy a léghajózás nemzetközi jogi helyzetének ezzel kapcsolatos kérdéseit tárgyalja. Mi ebben a dolgozatban nem fogunk a kérdés minden részletével foglalkozni, így különösen nem fogjuk ismertetni a radiotelegráfra és a léghajózásra felállított, vagy felállítandó nemzetközi jogi tételeket, hanem kizárólag azt az alapvető kérdést kívánjuk vizsgálni, hogy a levegőréteg hozzátartozik-e valamelyik állam területéhez, vagy pedig szabad s így nincs egyik állam területi fenségjogának sem alá-

¹ Fauchille: Le domaine aérien et le régime juridique des aérostats. Revue générale de droit international public 1901. k. (414—485 l.)

vetve. Ennek a kérdésnek a mikénti eldöntésétől függ jórésben az is, hogy milyen álláspontot foglalunk el a drótnélküli távirás és a léghajózás nemzetközi jogi szabályozásánál.

Előre kell bocsátanunk, hogy természetesen nem a levegő nemzetközi jogi helyzetét akarjuk vizsgálat tárgyává tenni, hanem a levegőterületét, vagyis azét a területét, amelyet a levegő betölt. A levegő örökös mozgásban van, változik a tartózkodási helye: ma Magyarország felett van, holnap Ausztria, vagy Szerbia felett lehet; a levegőterület azonban mindig állandó marad.

Nézzük mindenekelőtt a szárazföld feletti levegőoszlop jogi helyzetét. Három nézet áll itt egymással szemben az irodalomban. Az egyik nézet szerint a levegő teljesen szabad, nincs egyik állam területi fenségjogának sem alávetve. Ezt az álláspontot képviseli Nys, a „Nemzetközi Jogi Egyesület“ számára adott *Rapport*¹-jában. A másik ellentétes nézet úgy tekinti a levegőoszlopot, mint kiegészítő részét annak az államterületnek, amely felett van. Ma ezt az álláspontot mondhatjuk uralkodónak; a részletekben azonban az ide tartozó íróknak a felfogása már eltér egymástól: vannak, akik a levegőt csak bizonyos magasságig tekintik az alantfekvő állam területének a része gyanánt s viszont vannak, akik szerint egész kiterjedésében az alantfekvő állam területi fenségjoga alatt áll. Az előbbi álláspontot foglalja el *Bluntschli*.² Szerinte az occupáló sereg egy ágyulövésnyire hatalmat gyakorolhat a levegőrétegben és így megtilthat ott mindenféle léghajóközlekedést. Ebből következik, hogy Bluntschli az államterület feletti levegőoszlopot egy ágyulövésnyi magasságban, vagyis addig, ameddig a tényleges hatalma terjed, az állam területének alkotó része gyanánt tekinti. Ugyanez az álláspontja *Rivier*-nek is. „*Principes du droit*

¹ *Annuaire de l'Institut de droit international* XIX. kötet 86. l. megjelent „Droit et Aérostat“ címmel a *Revue de droit international et de législation comparée* 34. kötetében is 501—526. Ez a dolgozat főleg a kérdés történetét tárgyalja.

² Idézve Nys-nél, *Revue de droit international et de législation comparée* 34. kötet 518. l.

des gens“ c. munkájában constatálja, hogy van az államnak egy légi területe is; s ha meg kell állapítani annak a levegőoszlopnak a magasságát, amely ezt a légi területet alkotja, — amit ő ugyan egyelőre feleslegesnek tart, — a parti tenger analogiájára egy ágyulövésnyi magasságot kell megállapítani. Merignhac „*Lois et coutumes de la guerre sur terre*“ c. munkájában a levegőoszlopot szintén az államterület alkotórésze gyanánt tekinti; hogy milyen magasságban álljon a levegőréteg az állam fenhatósága alatt, azt szerinte az államoknak kölcsönös megegyezéssel kellene szabályozni, amint azt Hollandia 1895-ben a parti tengerre vonatkozólag proponálta. Ő tehát már nem az ágyulövésnyi magasságot fogadja el¹. A Merignhac-éval teljesen azonos álláspontot foglal el Csarada². Szerinte is a levegőoszlop a szárazföldi terület kiegészítését képezi bizonyos magasságig; hogy meddig, azt nemzetközi megállapodással kell meghatározni.

Ezek az írók — mint látjuk — az állam területi fenségjogát a levegőrétegnek csak bizonyos részére ismerik el, a másik csoportba azokat kell soroznunk, akik szerint a levegőoszlop egész kiterjedésében az állam területéhez tartozik.

Westlake az Institut de droit international 1906-iki gandi ülésén tartott felszólalásában³ azt az álláspontot foglalja el, hogy a levegőoszlop nem meghatározott magasságig, de egész kiterjedésében az állam területi fenségjoga alá esik. Ez a területi fenségjog azonban korlátozva van annyiban, hogy az alantfekvő állam köteles elismerni egy „*droit de passage inoffensif*“-et mindenki számára ebben a levegőrétegben, vagyis nem akadályozhatja ott meg a léghajóközlekedést és a drótnélküli távirást, amennyiben annak offensív tendenciája nincs. A Westlake nézetéhez csatlakozott az Institut ülésén Corsi is⁴ és ugyan-

¹ Idézve Fauchille „Rapport“-jában, *Annuaire XXI.* k. 295. l.

² Csarada: A tétéles nemzetközi jog rendszere II. kiadás 1909. 441—442. l.

³ *Annuaire XXI.* kötet 297—298. l.

⁴ *Annuaire XXI.* kötet 299. l.

csak az ő álláspontját fogadja el „Luftschiffartsrecht“¹ c. munkájában *Meurer*, würzburgi egyetemi tanár.

Grünwald az „Archiv für öff. Recht“ 24. kötetében foglalkozik ezzel a kérdéssel. Szerinte is teljesen tarthatatlan az a theoria, amely a szárazföld feletti levegőoszlopra nem ismeri el az alantfekvő állam területi fenségjogát. A levegőréteg nagyon szoros összeköttetésben áll a szárazföldi területtel; az államot a levegőréteg nélkül elképzelni sem lehet. Az államnak és az ő polgárainak jóléte és boldogulása függ ettől a levegőoszloptól, illetőleg az ott lejátszódó meteorologiai jelenségektől. Szerinte is a szárazföld feletti levegőoszlop egész kiterjedésében az alantfekvő állam hatalma alatt áll; de ez mint a szárazföldi területét nem zárhatja el idegen államok polgárai elől, éppen úgy a levegőrétegben is köteles elismerni egy droit de passage inoffensif-et minden nemzet leghajói számára.²

Ugyanezt az álláspontot foglalja el *Meyer* is.³ Helyteleníti azt a theoriát, amely a levegőréteget egy horizontális vonallal kétfelé osztja és más szabályokat állapít meg a felső, mint az alsó rétegre nézve. Szerinte a levegő egész kiterjedésében az alantfekvő állam hatalma alatt áll; az a rendszer, amely a levegő szabadságának az elvén épül fel, elviselhetetlen következményeket vonna maga után az államra nézve: kitenné azt a kémkedés veszélyének, a ragályos betegségek behurcolásának, lehetővé tenné a vámtörvények kijátszását stb. Az alantfekvő állam azonban *Meyer* szerint is köteles elismerni az inoffensiv közlekedés jogát minden nemzet számára; általában a felette lévő levegőréteg használatát csak annyiban korlátozhatja, amennyiben azt az ő érdekei parancsolóan megkívánják. Ezek közé az írók közé kell soroznunk végül *Fleischmann*t is.⁴ Szerinte ősrégi tétel,

¹ *Meurer*: Luftschiffartsrecht 1909.

² *Grünwald*: Der Luftraum in rechtlicher Beziehung zu den Teilen der Erde, über denen er sich befindet. Archiv für öff. Recht. XXIV. kötet 190 - 201. l.

³ *Meyer*: Die Erschliessung des Luftraumes in ihren rechtlichen Folgen. Frankfurt a. M. 1909.

⁴ *Fleischmann*: Grundgedanken eines Luftrechts. München, 1910.

hogy a levegőterület a maga teljességében az alantfekvő államhoz tartozik és ezt a tételt továbbra is fenn kell tartani. Meg kell azonban változtatni az egyes államok törvényeinek a szellemét és biztosítani kell a levegőben a léghajózás szabadságát.

A harmadik álláspontnak a főképviselője *Fauchille* fenn idézett értekezésében. *Fauchille* elvileg a levegő szabadságának álláspontjára helyezkedik; szerinte az államterület feletti levegőoszlop nem lehet tárgya sem a tulajdonjognak, sem az állami szuverénitásnak, a levegő tehát szabad; de az államoknak egy fontos alapjából, nevezetesen a *droit de conservation*-ból szükségképpen következik, hogy az államok a felettük elterülő levegőrétegben minden olyan cselekményt jogosítva vannak megakadályozni, amely az ő fenmaradásukat, polgáraiknak személy- és vagyónbiztonságát veszélyeztetné. Amint annak a szabályzatnak az első *articulus*-ában mondja, amelyet a drótnélküli távírás nemzetközi helyzetére nézve nyújtott be az Institut-höz: *L'air est libre. Les États n'ont pas sur lui en temps de paix et en temps de guerre, que les droits nécessaires à leur conservation.*¹ *Fauchille* idézett munkájában részletesen kifejti, hogy az egyes államok milyen jogokat gyakorolhatnak a felettük lévő levegőrétegben háború idején, a kémkedés és a csempészet megakadályozására, a közbiztonság, a közegészségügy érdekében. A *Fauchille*-éval sok tekintetben azonos álláspontot foglal el *Rolland*² és ehez a nézethez látszik csatlakozni egy újabban megjelent munkájában³ *Gareis* is, aki nemzetközi jogi kézi könyvének 1901-iki második kiadásában még a *Bluntschli-Rivier* tételét fogadta el.⁴

Az Institut de droit international 1906-iki *gandi* ülésén szintén a *Fauchille* álláspontjához csatlakozott⁵

¹ *Annuaire de l'Institut de droit international*. XXI. k. 78. l.

² *Rolland*: *La télégraphie sans fil et le droit des gens*. *Revue générale de droit international public*. 1906. XIII. k. 58. és k. l.

³ *Gareis*: *Juristische Ausblicke in die Zukunft des Luftschiffahrtsbetriebs*. München 1909.

⁴ *Gareis*: *Institutionen des Völkerrechts* 1901. 72. l.

⁵ *Annuaire XXI. kötet* 305. l.

s ugyancsak az ő álláspontját helyesli Meili, zürichi tanár „Das Luftschiff im internen Recht und Völkerrecht“ c. munkájában. Szerinte is a levegő szabad, azaz minden nemzetnek rendelkezésére áll, de azokkal a megszorításokkal, amelyeket egyrészt az államok önfentartási joga, másrészt az ingatlan tulajdonosainak a számára a levegőben biztosított magánjogi rendelkezések maguk után vonnak.¹

Nézzük most már, hogy ezek közül az egymással szemben álló vélemények közül melyik a helyes. Az első kérdés, amelyet tisztáznunk kell, az, hogy a levegő tényleg természeténél fogva szabad-e s hogy éppen ennek következtében természeténél fogva nem lehet egy állam területi fenségjogának sem alávetve? Ezt az álláspontot a legnyomatékosabban Fauchille képviseli, éppen azért az ő idevonatkozó érvelését kell röviden bemutatnunk.

A szuverénitás — mondja Fauchille — a legfőbb hatalmat jelenti. Szuverénnek lenni annyit tesz, mint parancsolni és a legfőbb auctoritással rendelkezni. Ezt a parancsolási jogot és legfőbb auctoritást az állam számára első sorban a fegyverek biztosítják. Az állam tehát szuverén mindazok felett a dolgok felett, amelyeken uralkodhatik fegyveres erejének a segítségével; a levegőoszlop felett is tehát csak abban az esetben szuverén, ha vannak olyan eszközök, amelyekkel képes ott a maga uralmát biztosítani. Hogy az állam tényleges uralma alatt tarthatja bizonyos magasságig a levegőréteget, az kétségtelen; de szükséges, — ha az ágyú ereje képezi tényleg a szuverénitás forrását — hogy ennek a hatalomnak a biztosítására rendelt ütegek egy-egy ágyúlövésnyire legyenek felállítva egymástól, mert különben a közbeeső tér kiesnék az állam szuverénitása alól. Az ágyúk felállításának a lehetősége — Fauchille szerint — magában éppen úgy nem elég a szuverénitás megszerzéséhez, mint egy ingatlan occupálásának lehetősége tényleges occupálás nélkül nem elég az elbirtokláshoz. Ez nem azt jelenti, hogy az ágyúknak állandóan működésben is

¹ l. m. 46. és 48. lapján.

kell lenniök, a puszta jelenlétük már elegendő; de viszont e nélkül nem lehet az állam a felette lévő levegőoszlopban szuverén. Továbbá, ha az ágyú biztosítja az állam szuverénitását, akkor szükségképen következik, hogy a levegő csak egy ágyúlövésnyi magasságban állhat az alant fekvő állam hatalma alatt. Ha ez a theoria tényleg helyes és az ágyú ereje képezi a szuverénitás forrását, akkor kétségtelen, Fauchille szerint, hogy a levegőoszlop nem állhat egy állam szuverénitása alatt sem, mert ez a theoria éppen a levegőre nézve olyan következményeket von maga után, melyek a gyakorlati élet követelményeivel egyáltalában nem hozhatók összhangba. Először is lehetetlen, hogy az állam, saktábla módjára, egy-egy ágyúlövésnyire ütegeket állítson fel a szárazföldön, másodsor lehetetlen volna pontosan megállapítani azt a magasságot, ameddig a levegő az alantfekvő állam szuverénitása alatt áll. Az ágyú lőtávolsága, amely itt mérték gyanánt szerepel, nagyon változó, mindig nagyobb és nagyobb lesz a technika fejlődésével. De nem is minden ágyúja egyenlő típusú az államnak s így a levegő feletti szuverénitás nemcsak az idővel változik, de a hely szerint is különböző lenne. Ha közép mérték gyanánt egy meghatározott típusú ágyút választanánk, ellentétbe jönnénk magának a rendszernek az alaptételével. Kérdés az is, hogy honnan kell számítani az ágyúlövésnyi távolságot? A föld felszíne nem mindenütt egyenletes és így egészen más lesz a szuverénitás kiterjedése, ha a hegy tetején és nem a síkságon állítjuk fel az ágyút.

Nemcsak a gyakorlatban volna — Fauchille szerint — ez a rendszer nehezen keresztülvihető; de ellenkezik magának a szuverénitásnak a lényegével is. A szuverénitás kizárólagos uralmat jelent valamely területen, már pedig az ágyú nem biztosít kizárólagos uralmat a levegőoszlopra nézve. A földön felállított ágyúk nem akadályozhatják meg, hogy az ő lőtávolságukon túl idegen államok léghajói közlekedjenek, amelyek felülről fegyvereik segítségével ugyanazt a területet tarthatják tényleges uralmuk alatt, mint a földön felállított ágyúk. A határ közelében lévő ágyúk a szomszéd állam feletti

levegőréteg egy részére is biztosítanak a szuverénitást. Ellenkezik végül ez a rendszer a nemzetközi jognak egy fontos alaptételével: az államok kölcsönös szabadságával és egyenlőségével. Minden nemzet egyaránt élvezheti a nemzetközi kereskedelem előnyeit, amelynek legfontosabb útja a technika fejlődésével éppen a levegő lesz. Ennek a rendszernek a segítségével pedig az államok a területük feletti levegőrétegben nagy mértékben korlátozhatnák, esetleg egészen el is nyomhatnák a közlekedés szabadságát.

Nem fogadja el Fauchille a szuverénitás forrásául a szem látóképességét sem. E szerint a theoria szerint, amelyet Godey¹ állít fel a parti tengerre vonatkozólag, az állam minden terület felett szuverén, amelyet az ő hatósága alatt álló egyének szemükkal átfogni képesek; szuverén volna kétségkívül a levegőrétegben is. De milyen magasságig? A szem látóképessége egyénenként igen különböző; pusztá szemmel természetesen nem lehet addig látni, mint egy látcső segítségével. Különböző a látóképesség helyenként és évszakonként is s így egy közép látóképességet kellene megállapítani egy közép időben és egy középhelyen; de ez viszont ellentétben állana a rendszernek az alap gondolatával. E mellett a rendszer mellett továbbá még inkább lehetséges volna, hogy ugyanazon terület egyszerre két vagy több államnak a szuverénitása alatt álljon.

De elfogadhatatlan mind a két rendszer Fauchille szerint azért is, mert sem az ágyu, sem a látás nem lehet cím a szuverénitás megszerzéséhez, ezek legfeljebb a már megszerzett szuverénitás megtartásának lehetnek az eszközei. Ma a nemzetközi jog szabályai szerint csak tényleges birtokbavétel útján lehet megszerezni a szuverénitást, a levegő pedig természeténél fogva nem alkalmas arra, hogy a birtok tárgya gyanánt szerepelhessen. Éppen ennek következtében a levegő természeténél fogva szabad és nem állhat egy állam szuverénitása alatt sem.

¹ Godey: *La mer côtière* 1896 és *Les limites de la mer territoriale* c. értekezése a *Revue générale de droit international public* III. kötetében 229 és köv. lapokon.

Ez a Fauchille érvelésének a lényege. Most nézzük, mennyiben lehet ezeket az érveket elfogadni annak az igazolására, hogy a levegő tényleg nem lehet egy állam hatalmának sem alávetve. Fauchille hosszasan bizonyítja először is azt, hogy a levegő nem lehet tárgya a tulajdonjognak. Ide vonatkozó fejtegetéseit egészen figyelmen kívül hagyhatjuk, mert hiszen az, hogy lehet-e a levegő tulajdonjognak a tárgya vagy sem, a mi kérdésünket egyáltalában nem érinti. A modern államjogi felfogás szerint az államot a szárazföldi területére nézve sem illeti meg tulajdonjog; a területi fenségjog nem dominium, s így természetesen arról sem lehet szó, hogy a levegő az alantfekvő állam tulajdona legyen, vagyis, hogy az államot magánjogi dologi jog illesse meg a levegőoszlopra nézve.

Másodszor azt bizonyítja Fauchille — idevonatkozó fejtegetéseit részletesen bemutattuk — hogy a levegő nem lehet tárgya az állam szuverénítésének. Abban teljesen igaza van, hogy a Godey által felállított elmélet elfogadhatatlan; az állam nem lehet szuverén minden területen, ahová a szem látóképessége kiterjed s így a levegőben sem lehet szuverén csak azért, mert a hatósága alatt álló egyének esetleg szemmel kísérhetik az ott lefolyó eseményeket. Kétségtelen, hogy éppen így nem fogadható el az a másik rendszer sem, amely a szuverénítés forrásául az ágyú hatalmát, vagyis az államnak a nyers erejét tekinti. A szuverénítés, vagy helyesebben az államhatalom az államnak az akarata, amelynek az ő területén feltétlenül érvényesülnie kell; érvényesítésének a végső eszköze lehet a fegyveres erő; de bázisa nem lehet az államhatalomnak, mert a fegyvereken csak nyers fizikai erő alapúlhat, az államhatalom pedig nem az. Mind a két rendszer — ebben igaza van Fauchillenak — nemcsak gyakorlati alkalmazásában vezetne azokhoz a nehézségekhez, amelyekre ő rámutat, hanem ezenkívül a szuverénítés, illetőleg az államhatalom lényegével is ellentétben áll. De vajjon igaza van-e Fauchille-nak abban is, hogy a szuverénítés megszerzésének egyedüli módja a tényleges birtokba

vétel s mert az állam nem képes tényleges uralma alatt tartani a levegőt, az természeténél alkalmatlan arra, hogy a szuverénítás tárgya legyen?

Hogy a nemzetközi jog szabályai szerint az új államterület szerzéséhez a tényleges birtokbavétel kívánatik meg és a jelképes occupálás nem elegendő, az teljességgel nem lehet irányadó a mi kérdésünknek az eldöntésénél. A nemzetközi jognak idézett tétele csak azokra a szárazföldi területekre vonatkozik, amelyek eddig nem állottak civilizált népeknek az uralma alatt, tehát olyan területekre, amelyek egyrésztől tényleges uralom alá hajthatók, másrésztől pedig megelőzőleg sem fizikai, sem jogi összeköttetésben nem állottak egy állammal sem, amelyeknek az occupálására éppen ezért legalább elvileg egyenlő mértékben van meg minden államnak a fizikai és jogi képessége. Világos dolog tehát, hogy a levegőrétegre ez a tétel sem nyerhet alkalmazást; először azért nem, mert az állam felett elterülő levegőoszlop nem occupálható bármelyik állam által; ha egyáltalában államterület lehet, akkor csak az alantfekvő állam területéhez tartozhatik; amellyel szoros fizikai összeköttetésben áll. Másodsor nem nyerhet alkalmazást azért sem, mert ez a tétel kizárólag a szárazföldi területekre vonatkozik. Nem az ennek az intézkedésnek a lényege, hogy a tényleges uralom alá nem vonható területek nem képezhetnek államterületet, hanem azt mondja ki — szemben az eddigi gyakorlattal — hogy az állam csak tényleges uralombavétel után mondhat egy új területet a magáénak s célja, hogy a jelképes occupálással szükségképen együttjáró viták az elsőbbség kérdését illetőleg elkerültessenek s hogy megakadályoztassanak egyes államoknak esetleges tulkapásai ezen a téren. Ez a tétel tehát a mondottak miatt a levegőoszlopra egyáltalán nem alkalmazható.

Nézzük most már, mit értünk az alatt, hogy egy terület valamely állam hatalmának alá van vetve, hogy egy állam területének részét képezi? Semmi esetre sem azt, hogy az állam minden pillanatban fizikai behatásokat gyakoroljon a területnek minden pontján. Az államterület

— a modern közjogászok tanítása szerint — nem is lehet tárgya az államhatalomnak; az államhatalom az államnak uralkodó akarata, feltétlen parancs, amely mint ilyen csak fizikai személyekkel szemben gyakorolható és a területtel szemben közvetlenül semmi esetre sem. Ez nem teljesen elfogadott államjogi tétel ugyan, vannak közjogászok, akik szerint a terület közvetlen tárgya lehet az államhatalomnak s a területi fenségjog közjogi természetű dologi jog; de ezek sem állítják, hogy az államterület minden egyes pontja állandóan kell hogy az állam fizikai uralma alatt álljon. Hiszen még a tényleges birtokbavétel, amely a nemzetközi jog szabályai szerint az occupálásnak szükséges előfeltétele, sem jelent állandó fizikai uralom alatt tartást, hanem az államhatalom szervezését az illető területen, csapatok elhelyezését, bírói és közigazgatási organumok felállítását, amelylyel képesek lesznek ott a rendet fentartani, és az államhatalom szabályszerű gyakorlásáról gondoskodni.¹ A nemzetközi jog possessiója tehát egyáltalában nem azonos a magánjogi possessióval s így Fauchille egészen helytelenül formulázza a birtok fogalmát az államterületre nézve a következőkben: „C'est un état de fait qui donne à une personne le pouvoir physique, actuel et exclusif d'exercer sur une chose des actes matériels d'usage, de jouissance ou de transformation.“ Ez a magánjogi birtoknak a fogalma s hogy magánjogi birtok tárgyat nem képezheti a levegő, abból még nem következik szükségképen, hogy nem lehet államterület sem.

Mi a területi fenségjog értelmezésénél azt az elméletet tartjuk lényegében helyesnek, amely szerint az államhatalom nem gyakorolható közvetlenül a területtel szemben, hanem a terület az államhatalomnak csak térbeli kiterjedését állapítja meg, vagyis azt, hogy melyik területen gyakorolhat hatalmat az állam az ott tartózkodó személyek felett. A területi fenségjog lényegét tehát nem az képezi a mi véleményünk szerint, hogy az állam a területét fizikai uralma alatt tartsa, hanem, hogy az állam-

¹ Annuaire de l'Institut de droit international X. kötet 201. és k. 1.

hatalmat gyakorolja, vagyis a saját uralkodó akaratát érvényesítse a kérdéses területen mindenkivel szemben. És ez lényegesen más, mint a fizikai uralom alatt tartás. Az sem szükséges, hogy az állam területének minden pontján állandóan teljesítsen államhatalmi funkciókat az organumai által; olyan területen, amely természeténél fogva nem alkalmas arra, hogy ott emberek állandóan tartózkodjanak, ez nem is volna lehetséges, mégis senki sem vonhatja kétségbe, hogy a szárazföldi területnek az ilyen részei is hozzátartoznak az államterülethez s a területi fenségjognak alá vannak vetve. Így pl. az északon fekvő államok területének vannak olyan részei, amelyek részint a klíma hidegségénél, részint a föld terméketlenségénél fogva egyáltalában nem alkalmasak arra, hogy embereknek állandó tartózkodási helyeiül szolgáljanak s mégis kétségtelen, hogy ezek a lakatlan vidékek is hozzátartoznak az állam területéhez, pedig ezeket a területeket vagy pl. egy megközelíthetetlen magas hegyet az állam szintén nem tarthat fizikai uralma alatt.

Hogy tehát a levegőoszlop hozzátartozik-e az állam területéhez vagy nem, az nem azon fordul meg, hogy az állam képes-e állandó fizikai uralma alatt tartani a levegőt, vagy képes-e ott állandóan államhatalmi funkciókat teljesíteni, hanem képes-e az esetleg ott tartózkodó emberekkel szemben a maga akaratát érvényesíteni, képes-e őket ilyen vagy olyan magatartásra kényszeríteni. Nem helyes tehát a Fauchille tétele, hogy a levegő természeténél fogva nem lehet államterület s nem állhat egy állam területi fenségjoga alatt sem, mert hiszen fizikailag nem lehetetlen, hogy az alantfekvő állam parancsokat bocsát ki a levegőoszlopra nézve s az ott tartózkodó egyénekkel szemben az államhatalmat gyakorolja. Hogy azután tényleg államterület-e vagy nem a levegőoszlop, az a nemzetközi jog kérdése; ha a nemzetközi jog akár kifejezetten, akár hallgatólagosan elismeri, hogy egy bizonyos területen egy meghatározott állam gyakorolhat kizárólagosan hatalmi funkciókat, akkor az a kérdéses terület államterület s az illető állam területi fenségjogának alá van vetve.

Nézzük most már, van-e a nemzetközi jognak valami szabálya erre a kérdésre vonatkozólag? Hogy írott nemzetközi jogi tétel nincs, az bizonyos; de nincs-e szokásjogi szabály, nincsen-e az államoknak olyan gyakorlatuk, amely a nemzetközi jogközösségben élő civilizált államoknak az akaratát ebben a kérdésben kifejezésre juttatná.

Eddigelé éppen azért; mert a levegő természeténél fogva nem alkalmas arra, hogy az embereknek állandó tartózkodási helyéül szolgáljon, nem is igen nyílt alkalom, hogy az államok a levegőoszlopban hatalmi functiókat végezzenek, s így a maguk álláspontját a levegő jogi helyzetével szemben kifejezésre juttassák. De azért, ha szórványosan is, találkozunk azzal a jelenséggel, hogy az államok a felettük lévő levegőoszlopra nézve akaratkijelentéseket tesznek, s így államhatalmi functiót teljesítenek. Az államoknak ez az egyöntetű magatartása documentálja, hogy a levegőoszlopot mintegy hallgatólagos megegyezéssel az alatt fekvő állam területének a része gyanánt tekintik, mert hiszen minden állam csak a saját területére alkothat jogi szabályokat és csak az állami határok között, ameddig területi competentiája terjed, gyakorolhat államhatalmat.

A polgári törvénykönyvek pl. az ingatlanra vonatkozó tulajdonjog szabályozásánál disponálnak az ingatlan feletti levegőréteget illetőleg is. Így a Code civile 552., a németbirodalmi polgári törvénykönyv 905., osztrák polgári törvénykönyv 297., a svájci 1907. dec. 10-iki törvény 667., a magyar polgári törvénykönyv tervezetének 569. §§-ai, melyek bizonyos megszorításokkal világosan elismerik a telek tulajdonosának tulajdonjogát a felette elterülő levegőrétegre. Természetesen nem az a döntő, hogy a levegőoszlopot a magánjogi tulajdonjog tárgya gyanánt declarálják, hanem hogy egyáltalában intézkedést tartalmaznak arra nézve. Az állam csak saját területére tehet akaratkijelentéseket, egyoldalú állami akaratnak — tehát első sorban a törvénynek — soha sem lehet hatása idegen területre; ha a levegő nem volna alávetve a területi fenségjognak, akkor nem lehetne ilyen magánjogi szabályokat felállítani.

Ugyanezt bizonyítja a vadászati jog rendezése is. Igaz ugyan, hogy a vadászati jog az ingatlan tulajdonjogának alkotó részét (amint nálunk az 1883. XX. t.-c. 1. §. mondja: „elválaszthatatlan tartozékát) képezi; a jogrend ezt, mint az ingatlanra vonatkozó tulajdonjog kérdését szabályozza, s így lényében ugyanazzal az esettel állunk szemben, mint az előbbi példánál; de maga az a körülmény, hogy az alantfekvő állam szabályokat alkot a levegőben repülő madarak vadászatára nézve, világosan mutatja, hogy minden állam a levegőoszlopot a területéhez tartozónak, a területi kompetenciája körébe esőnek tekinti. Nagyon jól tudjuk, hogy ezek a bizonyítékok, amelyeket álláspontunk igazolására felhoztunk, meglehetősen szegényesek; de ennek az oka a dolog természetében rejlik. A technikának az eddigi fejlettsége mellett a levegőben alig játszódhattak le olyan jelenségek, amelyek az állam beavatkozását tették volna szükségessé, s így nem is igen volt alkalom arra, hogy az állam a levegőben államhatalmi functiókat végezzen. De az kétségtelen — és a mi szempontunkból éppen ez a fontos — hogy amennyiben erre alkalom nyílt, minden állam a maga területi kompetenciája körébe tartozónak tekintette a felette lévő levegőréteget. Ha talán nem is lehet itt beszélni határozott parallel törvényhozásról, az bizonyos, hogy az államok eddigi gyakorlatával nehezen egyeztethető össze az a theoria, amely a levegőterület szabad volta mellett foglal állást.

Az állam ezt a területéhez tartozó levegőoszlopot természetesen nem zárhatja el teljesen idegen államoknak a polgárai elől, s meg kell, hogy engedje nekik a nem offensiv közlekedést. Hiszen az állam a maga szárazföldi területét sem zárhatja el az idegenek elől; az államoknak egy fontos alapjogát képezi a nemzetközi jog értelmében, amelyet tehát külön szerződéssel sem kell biztosítani, hogy polgárai az idegen államok területén tartózkodhatnak. Ezt a szabályt egyszerűen alkalmazni kell a levegőrétegre is. De amint az állam a szárazföldi területén controllirozhatja az idegeneket és kiutasíthatja őket, amennyiben az ott tartózkodásuk nem kívánatos, éppen úgy a levegő-

rétegben sem köteles eltérni bármiféle magatartásukat, hanem csak olyat, amely az ő érdekeit sem veszélyezteti, vagyis nem köteles megengedni, csak inoffensív közlekedést. Mindezek a nemzetközi jognak az alapelveiből következnek, amelyeket éppen ezért külön szerződéssel biztosítani is egészen felesleges.

Úgy látszik, mintha a gyakorlatban egészen azonos eredményekre vezetne, akár szabadnak jelentjük ki a levegőt, de biztosítjuk a *droit de conservation* az alantfekvő állam számára, akár azt mondjuk, hogy a levegőréteg államterület; de ebben a területben *droit de passage inoffensif* illeti meg minden nemzet léghajóit; tényleg azonban a két rendszer következményei nagyon lényegesen eltérnek egymástól. Ha a levegő hozzátartozik egész kiterjedésében az államterülethez, akkor egy háború alkalmával a semleges államok feletti levegőoszlop is semleges, s így abban semmiféle hadi operációt nem lehet végezni; a Fauchille-féle *theoria* alapján pedig a *droit de conservation*-ból kifolyólag csak azokat a cselekményeket tilthatná meg a semleges állam, melyek biztonságát veszélyeztetnék.¹ Az előbbi rendszer mellett azok a büntetendő cselekmények, amelyeket a levegőben követnek el, az alantfekvő állam szárazföldi területén elkövetett cselekményekkel esnek egyenlő elbírálás alá, az utóbbi rendszer mellett pedig uratlan területen elkövetett cselekmények; ugyanez áll a születési és halálozási esetekre vonatkozólag stb.² De ha a két rendszer teljesen azonos eredményekre vezetne is és elvi okok sem döntenék el, hogy melyik rendszer a helyes, gyakorlati okokból akkor is azt a *theoriát* kellene elfogadnunk, amely a levegőoszlopot államterületnek tekinti, s az államhatalom korlátozásául, tehát kivétel gyanánt ismeri el a *droit de passage inoffensif*-et, mert kivétel gyanánt mindig egy precíz és határozott fogalomnak kell

¹ Meilli bár a Fauchille-féle *theoriát* fogadja el és szabadnak tartja a levegőt, mégis következtelenül ahoz a nézethez csatlakozik, amely szerint a semlegesség szabályai a semleges állam feletti levegőrétegre is kiterjednek. I. m. 52. l.

² Lásd erre vonatkozólag Grünwald i. m. 198. és köv. lap. Fauchille i. m. 24. és k. l.

szerepelni. Az pedig kétségtelen, hogy az inoffesiv köz-közlekedés sokkal határozottabb és szabatosabb fogalom, mint a *droit de conservation*, amelyet a Fauchille-féle rendszer ké tel gyanánt állít be.¹ Mert mit kell érteni a *droit de conservation* alatt? Vajjon csak azokat a jogokat, amelyek az állam fenmaradása szempontjából kell, hogy gyakoroltassanak, vajjon ennek az alapján csak azokat a cselekményeket tilthatja meg a levegőben az állam, amelyek egyenesen a létezését veszélyeztetik, vagy azokat is, amelyek bizonyos gazdasági előnyök teljes kihasználását teszik lehetetlenné? A *droit de conservation* fogalma annyira határozatlan és annyira tág teret nyújt a legkülönbözőbb értelmezéseknek, hogy a Fauchille-féle rendszer elfogadása a gyakorlatban éppen ezért örökös súrlódásokra és ellentétekre vezetne.

A levegőoszlop az alatt fekvő állam területének a kiegészítő részét képezi; de vajjon milyen kiterjedésben? Fentebb láttuk, hogy erre a kérdésre vonatkozólag két-féle felfogással találkozunk a nemzetközi jogi irodalomban; vannak, akik szerint a levegő egész kiterjedésében az alatt fekvő állam hatalma alatt áll s vannak, akik csak bizonyos meghatározott magasságig ismerik el a levegőoszlopot az állam területének része gyanánt. A mi nézetünk szerint az előbbi álláspont a helyes. Azok az írók, (Bluntschli, Rivier, Merignhac) akik az ellenkező nézeten vannak, a parti tengerre vonatkozó nemzetközi jogi tételeket tartják szem előtt és ezeket akarják analogia útján alkalmazni a levegőterületre is. Pedig a parti tenger analogiájára szabályozni a levegő nemzetközi jogi helyzetét, egészen elhibázott dolog volna. Az első nehézség, amely itt felmerül, az, hogy a nemzetközi jognak tulajdonképen nincsenek is határozott tételei a parti tengerre nézve. Az irodalomban két vélemény áll egymással szemben. Az egyik szerint a parti tenger az államterület kiegészítő részét képezi, az állam azonban nem uralkodhatik korlátlanul ezen a területen, mert hatalma a nemzetközi forgalom szabadsága érdekében

¹ Ellenkezőleg Westlake: *Annuaire XXI.* 298. 1.

bizonyos megszorításoknak van alávetve, a másik nézet szerint a parti tenger szabad éppen úgy, mint a nyílt tenger, a parti állam azonban jogosítva van ezen a területen bizonyos államhatalmi functiokat végezni saját érdekeinek a védelmére, polgárai személy- és vagyoni épségének biztosítására.¹

Az Institut de droit international 1894-iki párisi ülésén² elfogadott erre a kérdésre vonatkozólag egy resolútiót, melynek az első szakasza a következőképen szól: L'état a un droit de souveraineté sur une zone de la mer, qui baigne la côte, sauf le droit de passage inoffensif, réservé à l'article V. Az Institutnak ez az álláspontja azonban nem talált osztatlan helyeslésre, a nemzetközi írók nagyrésze a parti tengerre vonatkozólag is kiindulási pontúl a mare liberum elvét tekinti. A parti tenger jogi helyzete tehát nincs véglegesen tisztázva, nincsenek olyan határozott nemzetközi jogi tételek idevonatkozólag, amelyeket analogia útján alkalmazni lehetne a levegőrétegre is.

De ha volnának is ilyen tételek, ezeket akkor sem lehetne a levegőoszlopra alkalmazni azért, mert a levegőoszlop helyzete lényegesen eltér a parti tenger helyzetétől. A levegőréteg mintegy kiegészítő részét képezi a szárazföldi területnek, amely nélküle el sem képzelhető³ a parti tengert pedig a szárazföldi terület kiegészítő részének tekinteni nem lehet, ez csak azért áll a parti állam fenhatósága alatt, hogy a tengerről befelé olyan cselekményeket ne kövessenek el, amelyek az állam fenmaradását, polgárainak a személy- és vagyónbiztonságát veszélyeztetnék. Tehát a szárazföldi terület védelme a cél; ez a cél pedig el van érve akkor is, ha egyrészt az államot csak a droit de conservation és nem az államhatalom illeti meg a parti tengerre nézve, másrészt ha ezt a jogot nem egész kiterjedésében, hanem csak bizonyos távolságig, egy ágyúlövésnyire gyakorolja a

¹ Lásd erre nézve különösen Schücking: Das Küstenmeer im internationalen Rechte, Göttingen, 1897. 14. és k. l.

² Annuaire de l'Institut XIII. kötet 125—161. és 281—331. l.

³ Grünwald i. m. 195.

tenger felett. Ha az állam egy ágyúlövésnyire fenhatóságot gyakorolhat a tenger felett, ez az ő érdekeinek a védelmére teljesen elegendő, mert ennél nagyobb távolságról az államra veszélyes cselekményeket elkövetni nem lehet. A levegőnél azonban egészen más a helyzet. A levegőréteg minden pontján — bármilyen magasságban is — lehet olyan cselekményeket elkövetni, amelyek az alantfekvő állam érdekeit, az ott tartózkodó egyének személyi és vagyoni biztonságát veszélyeztetik. Tehát nemcsak olyan magasságban, amilyenre a szárazföldi területről behatásokat lehet gyakorolni. Hiszen az ágyúlövésnél sokkal nagyobb magasságból lehet pl. kémkedni, tehát az állam biztonságát veszélyeztető indiskrét megfigyeléseket tenni, így hadi célokra fényképfelvételeket eszközölni, az alantfekvő állam területére bombákat s egyéb gyújtó- és robbanóanyagokat dobni le, amelyek az emberek életét és vagyonát veszélyeztetik. Igaza van Fleischmannak¹, hogy maga az a körülmény, hogy a levegőterület alatt emberek élnek, a tenger alatt pedig csak kagylók és korállók, a legerősebb tagadását képezi az összehasonlítás lehetőségének.

Világos dolog tehát, hogy a tenger analogiáját alkalmazni a levegőrétegre egyáltalában nem lehet; az ágyúlövésnyi távolság akkor sem lenne elfogadható, ha helyes volna is a kiindulási pont, hogy a levegő csak olyan magasságig áll az alantfekvő állam hatalma alatt, amilyen magasságból veszélyes cselekmények elkövethetők, mert ilyen cselekményeket a levegőterület minden pontjáról el lehet követni, amely csak megközelíthető s így ennek a helytelen kiindulási pontnak is az a tétel lenne a szükségszerű következménye, hogy a levegőterület nem bizonyos magasságig, hanem egész kiterjedésében áll a lenti állam hatalma alatt.

Eddigi fejtegetéseinkben annak a levegőoszlopnak a jogi helyzetével foglalkoztunk, amely a szárazföld felett terül el, most lássuk, hogy milyen a jogi helyzete a tenger feletti levegőrétegnek? Ez a kérdés szükségképen két részre oszlik, mert a nemzetközi jog — mint ismer-

¹ Fleischmann i. m. 2. l.

retes — a tengernek két részét különbözteti meg s a parti tengerre (mare littorale) másféle szabályokat alkot, mint a tenger többi részére, az úgynevezett nyílt tengerre nézve.

Parti tenger alatt értjük a tengernek azt a részét, amely a szárazföld mellett terül el. Ennek a jogi helyzete — mint fentebb is érintettük — nagyon vitás. Vitás mindenekelőtt az a kérdés, hogy meddig terjed a parti tenger, azaz meddig áll a tenger azoknak a különös szabályoknak a hatálya alatt, amelyek a parti tengerre meg vannak állapítva. Egyesek szerint egy ágyúlövésnyire, mások szerint, amíg a parttól el lehet látni s végül vannak, akik ezt nemzetközi megállapodással akarják szabályozni. Minket ez a kérdés e helyen közvetlenül nem érdekel, mert hogy a parti tenger feletti levegőoszlop jogi helyzetét megállapíthassuk, nem feltétlenül szükséges, hogy állást foglaljunk e vitában. Az uralkodó nézet mindenesetre az, amely a parti tenger kiterjedését egy ágyúlövésnyi távolságban állapítja meg. A másik vitás kérdés, hogy hozzátartozik-e a parti tenger az állam területéhez vagy nem. Erre nézve — mint fentebb láttuk — két nézet áll egymással szemben a nemzetközi jogi irodalomban. Az egyik szerint a parti tenger államterület, azonban az államhatalom a nemzetközi forgalom szabadsága érdekében bizonyos megszorításoknak van e területen alávetve; a másik szerint a parti tenger szabad, éppen úgy, mint a nyílt tenger, a parti állam azonban saját biztonsága érdekében jogosítva van ott bizonyos államhatalmi functiokat végezni.

Hogy a parti tenger feletti levegőoszlop jogi helyzetét miképen döntjük el, az teljesen attól függ, hogy két szemben álló nézet közül melyikhez csatlakozunk. Ha a parti tenger államterület, akkor nem lehet vitás, hogy elfoglalt álláspontunk szerint a felette lévő levegőoszlop is alá van vetve a parti állam területi fenségjogának, s viszont, ha a parti tenger szabad éppen úgy, mint a nyílt tenger és a parti állam csak bizonyos államhatalmi functiokat van jogosítva ott gyakorolni, akkor a felette lévő levegőoszlop sem képezheti az államterület kiegészítő részét. Mi

az utóbbi nézetet tartjuk helyesnek, s éppen ezért a parti tenger feletti levegőoszlop jogi helyzetére nézve azt az álláspontot foglaljuk el, hogy ebben a levegőrétegben a parti államot nem illeti meg a területi fenségjog, hanem ott csakis azokat a functioakat gyakorolhatja, amelyek az ő szárazföldi területének — és természetesen nem a parti tengernek — a védelmére szükségesek.

A nyílt tenger feletti levegőoszlop jogi helyzetét könnyen megállapíthatjuk; erre nézve nincs eltérés az irodalomban. A nyílt tenger szabad, s így természetesen a felette lévő levegőoszlop sem áll egyik állam területi fenségjoga alatt sem. Fauchille erre nézve is ismeretes tételét alkalmazza, hogy a levegő szabad, azokkal a megszorításokkal, amelyek az államok biztonsága érdekében megkívántatnak; de végeredményében ő is abszolút szabadnak jelenti ki a nyílt tenger feletti levegőréteget, mert kimutatja, hogy ott olyan cselekmények nem követhetők el, amelyek az államok érdekeit veszélyeztetnék s így semmiféle megszorításnak nincs helye.

Felmérül még ezzel kapcsolatosan egy kérdés. A hajók tudvalevőleg azon állam területének a részei gyanánt tekintetnek a nemzetközi jogban, amelynek a lobogóját viselik. Vajjon az ilyen uszó államterület (territoire flottant) feletti levegőréteg osztozik az államterület feletti levegőréteg jogi helyzetében? Elfoglalt álláspontunkhoz képest erre a kérdésre igennel kellene felelnünk, hogy tehát a hajó feletti levegőréteg szintén annak az államnak a területéhez tartozik, amelynek a lobogóját a hajó viseli; kétségtelen azonban, hogy gyakorlatilag ez a tétel keresztülvihetetlen volna. A hajó állandóan változtathatja a tartózkodási helyét, s így percről-percre változik a levegőoszlop is, amely a hajó felett van, s így az a képtelen helyzet állana elő, hogy ugyanaz a terület egyszer az egyik, máskor a másik állam területi fenségjogának volna alávetve. Éppen azért azt az álláspontot kell elfoglalnunk, amelyet a nemzetközi jogi írók kivétel nélkül a magukévá tesznek, hogy a nyílt tenger feletti levegőréteg egész kiterjedésében szabad és nem tartozik hozzá egy állam területéhez sem.

